

ULUSLARARASI NEO-BİZANS AKIMI: İSTANBUL MİMARİSİNE ETKİLERİ

Geliş Tarihi (Received Date) 27.06.2018

Lale YILMAZ¹

Kabul Tarihi (Accepted Date) 10.07.2018

Özet

Makalede Neo-Bizans biçimin ortaya çıkışı, uygulandığı ülkelerdeki ve İstanbul'daki yapılara etkileri değerlendirilmiştir. Araştırma evreni, ABD, Avrupa, Balkan kentleri ve İstanbul ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada ilgili ulusal ve uluslararası alanyazın taraması gerçekleştirilmiş, İstanbul'da yer alan yapılar incelenerek güncel durumları fotoğrafla belgelenmiştir. Uluslararası alanyazın verileri ve İstanbul yapılarına ait bilgi ve belgeler karşılaştırılarak Neo-Bizans akımının İstanbul'daki etkileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Neo-Bizans akımı, 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da başlamıştır. Yapılan alanyazın araştırmaları sonucunda akımın, bazilika, kubbeli bazilika, haç planı, kubbe, tuğla-taş düzeni, sütun, sütun başlığı, mozaik gibi öğelerin uygulanmasına indirgenebileceği belirlenmiştir. Neo-Bizans'ın, Sırbistan, Bulgaristan, Fransa, Avusturya, İngiltere, ABD, Kanada'da geleneksel mimarlığa bağlı olarak uygulandığı görülmüştür. Uluslararası Neo-Bizans akımının hem sivil hem de dini yapılarda yerel özelliklerle biçimlendiği dikkat çekmektedir. Neo-Bizans akımı İstanbul'da incelendiğinde ise Fossati Kardeşlerin Ayasofya'da inşa ettiği hünkâr mahfilinin, en erken örnek olduğu anlaşılmaktadır. Diğer tipik bir örnek olan Alman Çeşmesi ise Kayser II. Wilhelm'in armağanı olarak At Meydanı'na yerleştirilmiştir. İstanbul'daki sivil mimari örnekleri Karaköy Palas, Maçka Palas ve Fener Rum Lisesi'dir. Sonuç olarak sayılı örnekleri belirleyebildiğimiz İstanbul'da Neo-Bizans akımının yaygınlaşmadığı anlaşılmıştır. Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da 20. yüzyılın başlarına kadar etkisi görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Neo-Bizans, Mimarlık, 19. yüzyıl, Akım, İstanbul.

INTERNATIONAL NEO-BYZANTINE STYLE: THE INSPIRATION IN ARCHITECTURE OF İSTANBUL

Abstract

The emergence of the Neo-Byzantine style, the constructions in the countries where it is applied and Istanbul are examined. The research area is limited to United States, European and Balkan cities and Istanbul. A research of the relevant literature was conducted in the study, and the current situation was documented by examining the buildings in Istanbul. The effects of the Neo-Byzantine movement on Istanbul were tried to be revealed by comparing the information and documents related to the international literature and Istanbul structures. Neo-Byzantine currents emerged in Europe in the first half of the 19th century. As a result of the researches made, it was determined that the stream could be reduced to the application of basilica, domed basilica, cross plan, dome, brick-stone column, column, column heading, mosaic. In the literature research, it was determined that Neo-Byzantine was applied to traditional architecture in Serbia, Bulgaria, France, Austria, England, USA, Canada. The international Neo-Byzantine movement is shaped by local characteristics in both civil and religious architecture. When the Neo-Byzantine style is examined in Istanbul, it is understood that the Fossati's sultan's lodge in Hagia Sophia is the earliest of this style. A typical example is the German Fountain was placed in the Hippodrome as a gift of William II. Examples of civil architecture in Istanbul are Karaköy Palas, Maçka Palas and the Fener Greek High School. As a result it is understood that the style not become widespread in Istanbul, where we can identify the numbered examples. Europe and North America it continues until the beginning of the 20th century.

Keywords: New Byzantine, architecture, 19th century, style, İstanbul.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, laleyil@gmail.com, laleyilmaz@mersin.edu.tr

GİRİŞ

Mimarlık tarihinde 19. yüzyılın son yılları tarihsel bir çok mimari biçemin (üslup) yeniden ele alındığı ve bunlar arasında gerçekleşen diyalogun sivil ve dini yapılarda uygulandığı bir dönemdir. Bu yıllarda ortaya çıkan mimari akımlar, sivil ve dini yapılarda genellikle, Klasik, Gotik, Rönesans, Barok gibi tarihsel mimarinin tipik özelliklerini yeniden yorumlama eğilimi göstermekteydi. Neo (Yeni) sözcüğüyle 19. yüzyıla uyarlanan tarihsel biçimler, Neo-Klasik, Neo-Gotik, Neo-Rönesans, Neo-Barok gibi yeni adlarla yeniden sanat ve mimarlık tarihinde yer almaktaydı. Bunlara ait öğelerin çeşitlenerek aynı yapıda bir araya getirilmesi, bir sentez özelliği taşıyan Eklektisizm'in (Seçmecilik) doğuşuna neden olmuştur.

Çalışmanın gerekçesi, bulunduğumuz coğrafyada doğan Bizans sanatına ait mimari öğelerin yaklaşık beş yüz yıl sonra 19. yüzyıl Neo-Klasisizm içinde yer alan Neo-Bizans akımı bağlamında aynı coğrafyaya bir anlamda geri dönüşünün değerlendirilmesi ve bu açıdan İstanbul'daki mimari uygulama eğilimi mantığının irdelenmesidir. Araştırma evrenini 19. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın başlarına kadar inşa edilen ABD, Avrupa ve Balkan ülkelerindeki kentlerde uluslararası ve ulusal Neo-Bizanten özellikler taşıyan yapılar oluşturmaktadır.

Çalışmada konu alınan ve Neo-Bizans olarak adlandırılan mimari biçimde Bizans mimarisinin belli başlı unsurlarından yararlanılarak yeniden değerlendirilmesi ve 19. yüzyılın mimari yapılarında uygulanması söz konusudur. İtalya'nın önemli bir bölümünün Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun sınırları içinde bulunması nedeniyle Bizans sanat ve mimarlığı Avrupa'da var olmuştur. Ortaçağ sanat ve mimarlığının 19. yüzyılda yeniden canlandırılmasına bağlı olarak, Avrupa'nın ve Balkanlar'ın birçok ülkesinde, hatta Kuzey Amerika'da ve Kanada'da sivil ve dini yapılarda Bizans etkili mimari kuruluşlar ve süsleme unsurları görülmektedir. Bu eğilimle seçilerek yeniden üretilmiş mimarlık, Almanya'da "Romantik Klasisizmin geç dönem yansımaları içinde Erken Hıristiyan, Bizans, Romanesk, İtalyan Gotik esinleri, Rundbogenstil" olarak adlandırılmıştır (Hitchcock, 1987: 55).

1. Uluslararası Neo-Bizans Biçemi

Uluslararası dini ve sivil mimarlık örneklerinde Neo-Bizans'ın doğrudan veya çeşitli öğelerinin seçilerek kullanıldığı çok sayıda yapı ile karşılaşmaktadır. En erken örnekler arasında 1885-1886 yıllarına ait, II. Ludwig'in Münih'in kırsal kesiminde yaptırdığı Schloss Neuschwanstein şatosunun taht salonu, Bizans sarayından etkilenen mekan kuruluşu ve süslemeleriyle Neo-Bizanten özellikler taşımaktadır (Görsel 1). Bu akımın gelişiminde II. Ludwig'in etkilendiği Wagner operaları, Hammer'in 1822 tarihli *Constantinople and the Bosphorus*, Krause'nin 1869 tarihli *Byzantines of the Middle Ages* ve Labarte'nin 1861 tarihli *The Imperial Palace of Constantinople* adlı yayınları etkili olmuştur (Bullen, 2001: 35).

Görsel 1. Neuschwanstein Şatosu, Münih, taht salonu, (Bullen, 2001, G. 24).

Farklı dönemlerden etkilenilerek geliştirilen Tarihselcilik akımı bağlamında 19. yüzyılda süresince Bizans sanatı, belirli bir kaynak olarak değerlendirilerek yapıların plan kuruluşlarında ve süslemelerde kullanılmıştır. Avrupa’da Bizans sanatının etkisi erken tarihlerde başlamıştır. Fransa’da 1836 yılında yayımlanan kitabında Laborde, Bizans veya Romanesk biçim özellikleri taşıyan otuz üç Fransız yapısı kaydetmiştir. Böylelikle Neo-Bizans’ın 1830-1840’lı yıllardan başlayarak Avrupa’da ilgi gören Doğu etkili bir mimari akım olduğu belirlenmiştir. (Bullen, 2001: 58). Neo-Bizans biçimi Avrupa’da bir anımsama ve yenilik olarak algılanmış, İstanbul Ayasofyası’nın ötesinde Venedik’te San Marco, Ravenna’da Galla Placidia, San Vitale, San Apollinare Nuovo, San Apollinare in Classe’den yola çıkılarak yeni yapılar inşa edilmiştir. Bu yapılar arasında Fransa’da önde gelen örnekler Marsilya’da Sainte Marie Majeure Katedrali ve Notre Dame de la Garde Şapeli olmuştur. Sainte Marie Majeure Katedrali, yeni katedral, *Nouvelle Major* adıyla anılır. 1852-1896 yılları arasında inşa edilen yapının mimarları L. Vaudoyer ve H. J. Espérandieu’dur (Görsel 2). Sainte Marie Majeure Katedrali planı ve kubbe kuruluşlarıyla klasik Bizans yapı özelliği taşımaktadır. “Vaudoyer’in özgün seçimi Marsilya’nın gereksinimlerine ve mitlerine uygun şekilde değişiklikler yapılmış yalın bir Bizans biçemiydi.” (Bullen, 2001: 70-72). Bu tanımlama 19. yüzyıl mimarlığının Tarihselciliğe yaklaşımını açıklamaktadır.

Görsel 2. Sainte Marie Majeure Katedrali, Marsilya,
(http://www.wikiwand.com/fr/Cathédrale_Sainte-Marie-Majeure_de_Marseille)

Görsel 3. Notre Dame de la Garde Şapeli, (Bullen, 2001, G. 53)

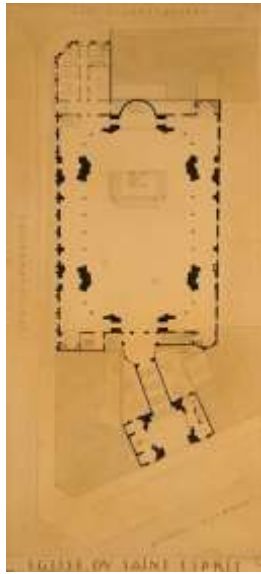
Notre Dame de la Garde Şapeli (Görsel 3), mimar L. Vaudoyer tarafından tasarlanmış ve öğrencisi J.H. Espérandieu 1853-1870 yılları arasında inşası gerçekleştirilmiştir (Bullen, 2001: 74-75). Ağırlıklı olarak Neo-Bizans özellikleri taşıyan bir yapıdır. Her iki yapıda da yerel Romanesk mimarlık geleneği ile Bizans yapı unsurları birarada kullanılmıştır.

Bir Ortaçağ mimarlığı ve sanatı kimliğiyle Bizans, 19. yüzyılın sonlarında yeniden bir mimarlık biçimi olarak birçok mimara esin kaynağı olmuş ve 20. yüzyılın başlarına kadar sürdürülmüştür. Avrupa’da diğer bir yapı ise, I. Dünya Savaşı’nın ardından ikinci dalga Neo-Bizans akımı olarak tanımlanan Brüksel’de Albert van Huffel’in inşa ettiği Sacré-Coeur Bazilikası’dır (Görsel 4). Bullen, bu yapıyı Neo-Bizans biçiminde tanımlasa da dönem itibarıyla Art Deco akımının mimari örnekleri arasında kabul etmektedir (Bullen, 2001: 97).

Yapının inşası 1920'lerde başlamış, 1970 yılında tamamlanmıştır. Sacré-Coeur, kubbeli bazilikal planı, tuğla ve taş işçiliğiyle Bizans geleneğini yorumlayarak âdeta 20. yüzyıla taşımıştır. Bu yapı plan ve dış cephe özelliklerinde olduğu gibi iç mekanda da Bizans bazilikasının yeniden üretildiği bir örnektir. Neo-Bizans biçeminde yapıların 20. yüzyılın ilk yarısında da inşasının devam ettiği görülmektedir. Diğer geç dönem yapılar arasında Paris'te J. Barge'nin tasarladığı 1936-1939 tarihli Ste. Odile Kilisesi ile bir Ayasofya modeli olarak gösterilen P. Tournon'un 1928-1935 tarihli St. Esprit Kilisesi (Görsel 5) sayılmaktadır (Bullen, 2001: 97).

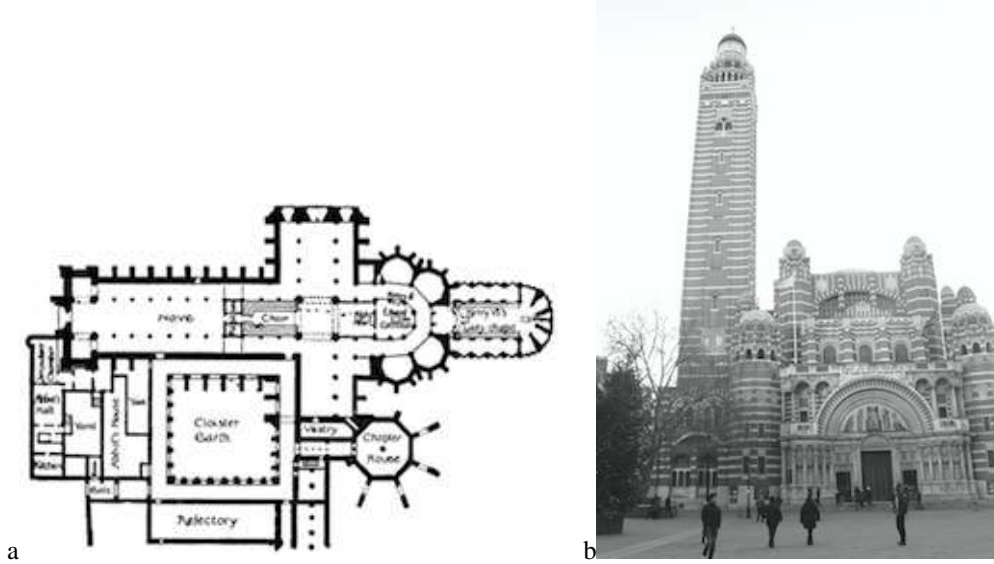
Görsel 4. Sacré-Coeur Bazilikası, Koekelberg, Brüksel, 1908-1970, (Bullen, 2001, G. 71)

Görsel 5. a-b. Saint Esprit Kilisesi, Paris, plan ve çizim, (<https://lha.revues.org/366#tocto1n2>), restitüsyon (<https://lha.revues.org/docannexe/image/366/img-1.jpg>).

İngiltere'de 1830'ların sonundan başlayarak Neo-Bizans'ın yaygınlaşmıştır. Bu akımın üst düzeydeki bir yorumu J. F. Bentley'in 1895-1903 yılları arasında inşa edilen Westminster Katedrali'nde uygulanmıştır (Bullen, 2001: 174-175). Transeptli bazilikal yapıda neflerin üst örtüsü olarak kullanılan kubbemsi tonozlar, tuğla işçiliği, iç mekanda

mozaik ve mermer kullanımı, Bizans etkisinin göstergeleridir (Görsel 6 a-b). İngiltere’de dini yapılarda da Neo-Bizans biçemi uygulanmıştır. Mimar Bentley’in Westminster Katedrali iç mekanda Neo-Bizans özellikleri taşımaktadır. Katedralde kullanılan sütun başlıklarının Bizans biçimine bağlılığı dikkat çekmektedir. Bu katedralin cephesindeki tuğla ve taş işçiliğinde Fransa’daki yapılarda da uygulanan Romanesk özellikler dikkat çekmektedir.

Görsel 6a-b. Westminster Katedrali, Londra, plan,

(http://etc.usf.edu/clipart/10800/10891/westminster_10891.htm),
(https://newchurcharchitecture.files.wordpress.com/2013/12/img_51981.jpg)

T. Deane ve B. Woodward’ın Dublin’de inşa ettikleri 1852-1857 tarihli Trinity College Müzesi, Deane’nin 15. yüzyıl Bizans biçemi (Bullen, 2001: 137-139). olarak tanımladığı sivil mimari örneğidir. Bu yapı Bizans mimarlığının son devrinin 19. yüzyılın ikinci yarısında görülen etkisine işaret etmektedir. İngiltere’de 1860’lı yılların sonunda Bristol Bizans’ı adıyla yerleşen Neo-Bizans biçemi söz konusudur. Bu akımın ürettiği mimari yapılara tipik bir örnek, A. Ponton ve W.V. Gough’un tahıl deposudur (Görsel 7, Bullen, 2001: 139).

Görsel 7. Ponton ve Gough (Wait, James & Co.),

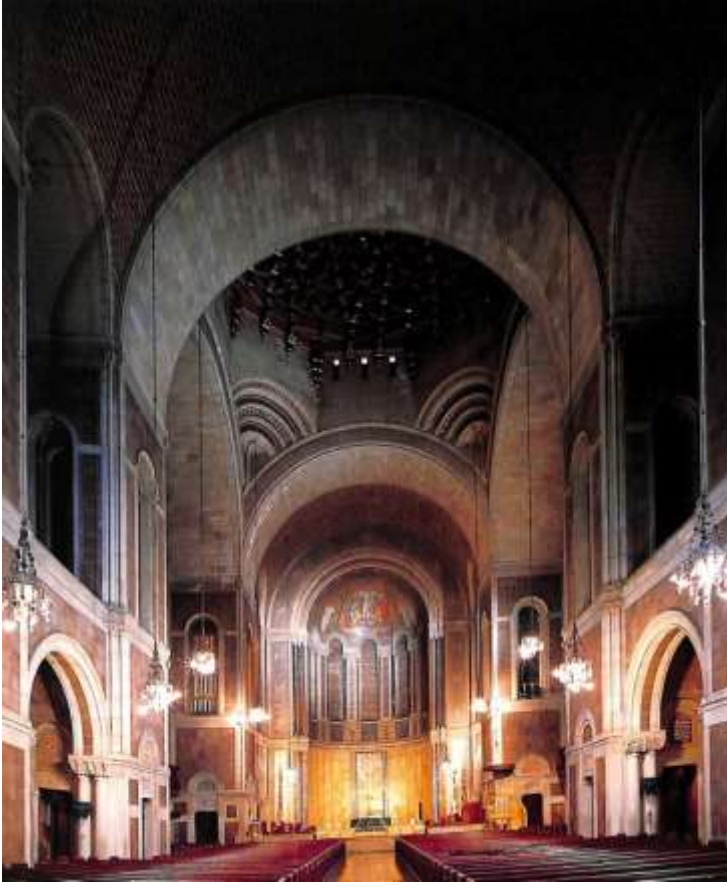
The Granary (depo binası), Bristol, 1869, Cephe detayı,
(Bullen, 2001, G. 105)

Kuzey Amerika'da Seçmecilik akımının özelliklerini taşıyan yapıların inşası 18. yüzyılın ikinci yarısında Thomas Jefferson'ın çalışmalarıyla başlamıştır. 1785-1789 tarihli Virginia Eyalet Meclisi'nin ion düzeninde ve üçgen alınlıklı bir tapınak cephesiyle inşa edilmesi bu kıtada Eklektisizmin (Seçmecilik) başlangıcı sayılır. Bu biçim Roth tarafından Çağrışımsal Seçmecilik olarak tanımlanır (Roth, 2006: 546-547). B. H. Latrobe tarafından tasarlanan 1804 tarihli Baltimore Katedrali de Bizans yapılarından önemli ölçüde etkilenmiş bir yapıdır (Roth, 2006: 547-549).

Neo Bizans'ın Kuzey Amerika'da tam anlamıyla benimsenerek uygulanmaya başlanması H. H. Richardson'un Paris seyahatine dayanır. Bu seyahat Kuzey Amerika'da 1865 yılında Richardson Romanesk'i olarak tanımlanan biçimin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. J. Renwick'in Washington D.C.'de 1856 tarihli Smithsonian Enstitüsü bu biçime tipik bir örnektir (Bullen, 2001: 191). New York'ta birçok yapının arasında B. Goodhue'nun St. Bartholomew Kilisesi (Görsel 8-9), Roma-Bizans etkisinin yapı kuruluşu ve detaylarda uyumlu bir biçimde uygulandığı bir dini yapıdır (Bullen, 2001: 220-221).

Görsel 8. St. Bartholomew Kilisesi, New York, 1914-1919, (Bullen, 2001, G. 191)

Görsel 9. St. Bartholomew Kilisesi, New York, 1914-1919, (Bullen, 2001, G. 194)

Görsel 10. Alexander Nevsky Katedrali, Sofia.

([https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexander_Nevsky_Cathedral,_Sofia_\(by_Pudelek.JPG\)](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexander_Nevsky_Cathedral,_Sofia_(by_Pudelek.JPG)))

Balkanlar'da Neo Bizans biçiminin uygulandığı iki önemli yapı Bulgaristan Sofya'da Alexander Nevsky Katedrali ve Sırbistan Belgrad'daki San Sava Katedrali'dir. Sofya'da St.

Alexander Nevsky Katedrali'nin inşasına 1882 yılında başlanarak 1912 yılında tamamlanmıştır, mimarı A. Pomarentsev'dir. Kubbe örtülü transeptli, beş nefli bazilikal plana sahiptir (Görsel 10). Neo-Bizans biçimini yalın ancak görkemli bir kuruluşla yansıtan yapı, Balkanlar'daki ikinci büyük katedraldir. Katedral, Bizans özellikleri taşıyan 19. yüzyıl Ortodoks kiliseleri geleneğindedir.

Sırbistan Belgrad'daki San Sava Katedrali Balkan ülkeleri arasında inşa edilen en görkemli dini yapıların başında gelmektedir. Yapının inşasına 1895 yılında başlanmış ancak savaşlar ve diğer imkansızlıklar nedeniyle 1989 yılında açılışı gerçekleşmiştir (Görsel 11). Yapının planı ve süslemeleriyle Neo-Bizans özellikleri taşımaktadır. Planı merkezi kubbe ve iki yarım kubbe kuruluşuyla İstanbul Ayasofyası'nı çağrıştırmaktadır, ancak katedral Yunan Haçı planında inşa edilmiştir. Belgrad'da Neo Bizans özelliği taşıyan diğer bir dini yapı San Marco Kilisesi'dir. Kilisenin kubbeleri ve inşasında tuğla kullanımı öne çıkan Bizans öğeleridir.

Görsel 11. San Sava Katedrali, Belgrad, Sırbistan,
(<http://www.pravoslavie.ru/english/96598.htm>).

Bulgaristan'da ve Sırbistan'da yer alan iki katedral kubbe kuruluşları ve cephe düzenlemeleriyle Ortodoks kiliselerinin mimarlık geleneğini sürdürmektedir. Neo-Bizans biçiminin özelliklerini Ortodoks kilise mimarlığıyla birleştiren tipik iki anıtsal yapı kuruluşu gerçekleştirilmiştir.

2. İstanbul'da Neo-Bizans

İstanbul'da Neo-Bizans özellikler taşıyan az sayıdaki yapı ve anıt örneği belirlenmiştir. Bu yapı örneklerinin dikkat çekecek kadar az sayıda oluşu, dönemin özellikle sivil yapılarında Neo-Klasik ve Eklektik biçimlerin daha fazla uygulandığını düşündürmektedir. Bu tercihle Neo-Bizans'ın ilgi görmeyerek yaygın olmayan bir mimari akım olarak kaldığı öne sürülebilir.

Neo-Bizans'ın İstanbul'daki ilk etkileri Ayasofya'nın restorasyonu sırasında Gaspare ve Guiseppa Fossati tarafından inşa edilen Hünkar Mahfili'nde görülmektedir (Görsel 12). Ayasofya'nın mimarisiyle uyum sağlaması öngörülen Hünkar Mahfili, Bizans etkili mimari süsleme unsurları gözetilerek inşa edilmiştir. Gaspare Fossati, hünkar mahfilinde *Bizans* ve

Türk mimari ve süsleme etkilerinin bir arada kullanıldığını kaydetmiştir. Burada kullanılan sütunlardan üç tanesi Fatih Camii avlusundaki kalıntılar arasından seçilmiştir. Sütunların üzerinde yer alan altıgen biçimli mahfil, altın yaldızlı şebekelerle çevrilmiştir. Üst örtünün merkezinde sultanın gücünü ve imparatorluğun ihtişamını sembolize eden radyal ışınlı güneş betimi yer almaktadır (Lacchia, 1943: 55-56; Doğan, 2011: 56). Yapılan araştırmalarda “sütunlar arasında yer alan *a jour* tekniğindeki mermer korkuluk levhalarından üçü, 6. yüzyıl levhaları olup Fossatilerce burada yeniden kullanıldığı ortaya konmuş, Fossatilerin yaptırdığı mahfildeki diğer levhaların 6. yüzyıl levhalarının benzer kopyaları olduğu anlaşılmıştır.” (Doğan, 2011: 56). Apsisin soluna yerleştirilmiş çokgen planlı Neo-Bizans biçemindeki hünkâr mahfili, Türk mimarlık geleneği içinde istisnai bir yere sahiptir (Tanman, 1995: 331-333). Ayasofya’nın iç mekanına anıtsal tasarımıyla yeniden katılan hünkâr mâhfili, bulunduğu yapıya ait özgün Bizans unsurlarıyla iletişim kurarak yapının tarihsel özelliklerine uyum göstermektedir.

Görsel 12. Ayasofya, Hünkâr Mahfili, anonim kartpostal, (Doğan, 2011, G. 32).

İstanbul’da Neo-Bizanten özellik gösteren sivil mimarlık yapılarına anıtsal görünümüyle İstanbul Fener Rum Lisesi örnek gösterilebilir. 1881 tarihinde mimar Dimadis tarafından inşa edilen yapı, cephelerindeki tuğla düzen ve kubbesiyle Mağribi Bizans olarak tanımlanan ve yerel özelliklerle birleşen Neo-Bizans biçiminin özgün bir örneğidir (Görsel 13).

Görsel 13. Fener Rum Lisesi, İstanbul, (<https://sites.google.com/site/travellingwords14/school-profiles/ozel-fener-rum-lisesi-turkey>)

İstanbul'da Roma-Bizans devrine ait Hipodrom - At Meydanı'nda yer alan anıtsal Alman Çeşmesi, 1898 tarihli Prusya Kralı ve Alman İmparatoru Kayser II. Wilhelm'in İstanbul'u ikinci kez ziyareti anısına gönderilen bir armağandır (Görsel 14). Anıtsal çeşmenin bölümleri İstanbul'a gemiyle getirilmiş ve günümüzde yer aldığı Hipodrom'da birleştirilmiştir. Tasarımı II. Wilhelm'in bir deseni üzerine mimar Spitta tarafından yapılmış, mimar Schoele ise inşasını gerçekleştirmiştir. Anıtın yapımında çalışan diğer mimarlar Carlitzik ve Joseph Antony'dir. Yapıtın At Meydanı'ndaki yerine yerleştirilerek açılışının yapılması 1899 ile 1901 yılları arasındaki süreci kapsamıştır. Yapıtın açılış tarihi 27 Ocak 1901'dir (Batur, 1994: 208-209).

Anıtsal çeşmenin kubbe formu Rönesans yapılarını çağrıştırır. Bu nedenle anıtsal çeşme, *Alman Neo-Rönesansı* olarak tanımlanan *Rundbogenstil*'e bağlanmaktadır (Batur, 1994: 208-209). Kubbe içi mozaikleri (Görsel 15-16), yeşil somaki sütunları, beyaz mermer su sarnıcı, bronz çeşme ve lahit biçimli su tekneleri, taş ve mozaik kullanılarak yapılan cephe süsleme detayları ile tipik Bizans öğeleri kullanılarak tasarlanmıştır (Görsel 17). Alman Çeşmesi, kaynağını Bizans'tan alan bu biçimin uluslararası anlamda yorumlanmış ve İstanbul'daki konumuna uyarlanmaya çalışılmış bir anıtsal çeşme örneğidir.

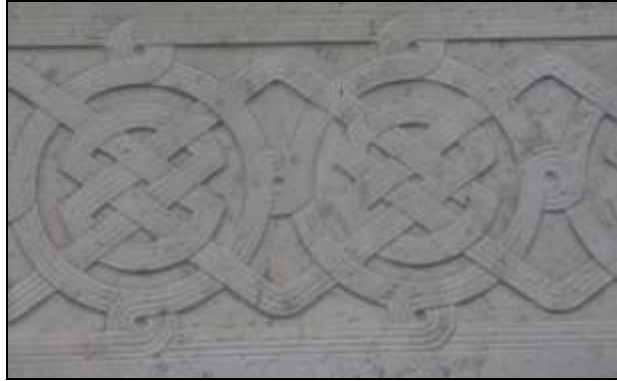
Görsel 14. Alman Çeşmesi, Hipodrom-Atmeydanı, İstanbul, (Fotoğraf: L.Y.)

Görsel 15. Alman Çeşmesi, kubbe içi mozaik bezeme, (Fotoğraf: L.Y.)

Görsel 16. Alman Çeşmesi kubbe içi Sultan II. Abdülhamid tuğrası ve Kayser II. Wilhelm monogramı, (Fotoğraf: L.Y.)

Görsel 17. Alman Çeşmesi, cephede süsleme detayı, (Fotoğraf: L.Y.)

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra inşa edilen Taksim'deki Aya Triada Rum-Ortodoks Kilisesi, Neo-Bizans biçimin kubbe kuruluşu gibi bazı unsurlarını taşımasına karşın, gotik gül pencereleri ve kuleleriyle birçok tarihsel biçim unsurlarının biraraya getirildiği Neo Klasik unsurların ağırlıkta olduğu Eklektik bir yapıdır. Bu nedenle aynı biçimi taşıyan Belgrad'da San Sava Katedrali ve Sofya'daki Alexander Nevsky Katedrali'nden ayırt edilen özellikler göstermektedir.

İstanbul'da Neo-Bizans biçimin sivil mimaride uygulandığı en önemli yapı İtalyan mimar Giulio Mongeri'nin 1920 yılında inşa ettiği Karaköy Palas'tır (Görsel 18). Mimar Vedat Bey ve Mimar Kemaleddin Bey de Karaköy Palas'ın inşa çalışmalarına katılmışlardır.

Yapının cephe süslemelerinde Bizans etkisi görülmektedir. Dikdörtgen silmeler içine alınmış üç büyük kapının üzerinde dış kesimi bezemeli yüksek silmeli kemerler bulunmaktadır. Bu kemerlerin içi oval geçme bezemelerle süslenmiştir. Büyük ve anıtsal kapılar ve bu kapıların kemer bitimlerine yer alan pembe renkli mermer dikdörtgen panolar da

Bizans yapılarını çağrıştırmaktadır. Yapının kat ara konsollarında ve kemer aralarındaki kabarlarda Selçuklu, Osmanlı sanatı özellikleri taşırken, kat aralarındaki konsolların çıkmalarında Türk evi karakterini anımsatır. Yapının birinci katındaki plastrlara ait başlıklar çıkıntılı olup üzerlerinde kabaralar bulunmaktadır. Dördüncü katın bitiminde ise aynı tarzda ve kademeli ve çift volütlü başlıklar (Görsel 19) yer alır (Erdoğan, 1994: 458).

Görsel 18. Karaköy Palas, İstanbul, (Fotoğraf: L.Y.)

Çok katlı yapının cephe süslemelerinde yer alan yuvarlak kemerler, mermer madalyonlar ve dikdörtgen panolar, plastrlarda kullanılan akantus kabartmalı sepet biçimli sütun başlıkları (Görsel 20) gibi öğeler ve süsleme detayları kullanılarak Bizans mimarlığının dengeli bir anlayışla yeniden yorumlandığı uyumlu bir yapı meydana getirilmiştir. Mongeri'nin inşa ettiği bir diğer yapı, 1922 tarihli Maçka Palas'ın cephe kemerleri ve pembe granit detayları Neo-Bizans etkilerini taşımaktadır.

Görsel 19. Karaköy Palas, kat detayları, (Fotoğraf: L.Y.)

Görsel 20. Karaköy Palas, plastr başlıkları, (Fotoğraf: L.Y.)

SONUÇ

Tarihselcilik akımı uluslararası mimarlık dünyasında 19. yüzyılda ortaya çıkmış ve 20. yüzyıl başlarına kadar etkisini sürdürmüştür. Neo-Bizans, kaynağını Bizans yapılarından alan uluslararası bir akım özelliği taşımaktadır ve köken olarak Eklektisizme (Seçmecilik) bağlanmaktadır. Bizans mimarlık özelliklerini taşıyan kubbe, kemer, mermer panel ve sütun, mozaik gibi kullanım alanında yapısal çeşitlilik sağlayan öğeler seçilerek bir araya getirilmesiyle Neo-Bizanten biçimin ana hatları oluşturulmuştur. Seçilen yapı ve anıt örneklerinde söz konusu döneme kadar gerçekleştirilen geleneksel mimari biçimlere ait öğelerin yalnızca dini yapılarda değil, sivil yapılarda da dönemin eğilimlerine göre kullanıldığı belirlenmiştir.

Neo-Bizanten akım, uluslararası mimarlıkta, örneğin 19. yüzyılın ortalarında Münih'te Neuschwanstein Şatosu'nda taht salonunda uygulanabildiği gibi, 19. yüzyılın sonlarında İstanbul Fener Rum Lisesi, 20. yüzyıl başlarında İstanbul Karaköy'de Karaköy Palas örneğinde olduğu üzere kamu yapılarında veya hem Avrupa'nın, hem de ABD'nin farklı kentlerinde görüldüğü üzere dini yapılarda, kilise ve şapel örneklerinde de uygulanmıştır. Yapıların ve anıtların ilk bakışta birer Bizans mimari ögesi olarak tanımlanabilecek genel öğelerinin ön plana çıkarmaya çalışıldığı ve bu bağlamda genel bir Neo-Bizans anlatımına ulaşıldığı gözlemlenmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun başkent yapılarına sahip olan İstanbul'da ise 19. yüzyılda uluslararası mimarlar tarafından başlatılan ve bir anlamda yeniden canlandırma olarak yorumlanabilecek bu akımın yaygın olarak uygulanmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, Neo-Bizans, İstanbul'da yabancı mimarların inşa ettiği sivil yapıların ve anıtların ağırlıkta olduğu kısa süreli bir mimari akım olarak izlenebilmiştir.

Geniş bir açıdan değerlendirildiğinde, 19. yüzyıl Tarihselciliği'nin dünyanın farklı bölgelerinde ve kentlerinde ortaklaşarak uygulandığı mimari eğilimin belirli bir dalını oluşturan Neo-Bizans, Eklektisizm (Seçmecilik)'ten bağımsızlaşmamıştır. Ancak bağlı bulunduğu Eklektisizm'in varlığını 20. yüzyılda Post-Modernizm'e katkı sağlayarak veya kaynaklık ederek sürdürdüğü öne sürülebilir.

KAYNAKÇA

- Batur, A. (1994). "Alman Çeşmesi", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları, Cilt 1, ss. 208-209: İstanbul
- Bullen, J. B. (2001). Byzantine Rediscovered, London: Phaidon.
- Doğan, S. (2011). Ayasofya ve Fossati Kardeşler (1847-1858), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Erdoğan, E. G. (1994). "Karaköy Palas", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, ss. 458, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları,
- Görsel 6, http://etc.usf.edu/clipart/10800/10891/westminster_10891.htm, Erişim tarihi: 20.04.2017.

Görsel 5a, <https://lha.revues.org/366#tocto1n2>, Erişim tarihi: 20.04.2017.

Görsel 5b, <https://lha.revues.org/docannexe/image/366/img-1.jpg>, Erişim tarihi: 20.04.2017.

Görsel 6a-b. http://etc.usf.edu/clipart/10800/10891/westminster_10891.htm,
https://newchurcharchitecture.files.wordpress.com/2013/12/img_51981.jpg

Görsel 10, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexander_Nevsky_Cathedral,_Sofia_\(by_Pudelek.JPG\)](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexander_Nevsky_Cathedral,_Sofia_(by_Pudelek.JPG))

Görsel 11. <http://www.pravoslavie.ru/english/96598.htm>

Görsel 13, <https://sites.google.com/site/travellingwords14/school-profiles/ozel-fener-rum-lisesi-turkey>

Lacchia, T. (1943). I Fossati Architetti del Sultano di Turchia, Roma: Edizioni del Giornale di Politica e di Letteratura.

Roth, L. M. (2006). Mimarlığın Öyküsü, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Russell-Hitchcock, H. (1987). Architecture: Nineteenth and Twentieth Centuries, Yale University Press: Yale.

Tanman, M. B. (1995). "Mahfil", İslam Ansiklopedisi, İstanbul, TDV, Cilt: 27, ss. 331-333.